

Đặng Tiểu Bình và cuộc cách mạng cải cách: bài học cho các nước chủ nghĩa xã hội hiện nay

HOÀNG TRỌNG VINH

Trung tâm chính trị Thành phố Nam Định; Email: ambition20799@gmail.com

Tóm tắt: Đặng Tiểu Bình được xem là "kiến trúc sư" của công cuộc cải cách mở cửa ở Trung Quốc. Ông khởi xướng và lãnh đạo các chính sách kinh tế mới, chuyển đổi nền kinh tế kế hoạch hóa tập trung sang kinh tế thị trường xã hội chủ nghĩa (XHCH) trong bối cảnh Trung Quốc cuối thập niên 70 của thế kỷ XX. Những đóng góp của tư tưởng Đặng Tiểu Bình trong việc giải quyết các vấn đề lý luận chủ nghĩa xã hội (CNXH) tại Trung Quốc như: "CNXH là gì?" và "đi lên CNXH như thế nào?" Từ đó là bài học tham khảo cho các nước đi lên CNXH trong việc xây dựng CNXH với điều kiện đặc thù của từng quốc gia.

Từ khóa: Đặng Tiểu Bình; chủ nghĩa xã hội; Trung Quốc.

1. Bối cảnh Trung Quốc cuối thập niên 70 của thế kỷ XX và yêu cầu cấp thiết đổi mới

Trung Quốc sau gần 30 năm xây dựng CNXH (1949 - 1978) Trung Quốc có mấy nét nổi bật là kinh tế sa sút nghiêm trọng, chính trị rối loạn, xã hội mất kỷ cương, "nguyên khí" của Đảng bị tổn thương nghiêm trọng, lòng dân không yên. Cùng lúc đó, những khủng hoảng của chế độ CNXH ở Đông Âu, Liên Xô khiến cho tình hình chủ nghĩa xã hội hiện thực gặp nhiều khó khăn và thách thức nghiêm trọng. Chênh lệch thực lực kinh tế, thực lực khoa học kỹ thuật giữa Trung Quốc với thế giới cách biệt rõ rệt. CNXH hiện thực ở Trung Quốc theo đó cũng phải đối diện những thách thức mới. Hệ quả của mô hình cũ với nhiều sai lệch về lý luận, nhiều bất cập trên thực tiễn đã tồn tại gần 30 năm. Thực tiễn xây dựng CNXH ở Trung Quốc ở thời điểm đó đã vào tình trạng cấp bách, không thể không cải cách quan niệm và cách làm. Đặng Tiểu Bình đã nhận thức được hoàn cảnh khó khăn đó và chỉ ra: "Nếu như bây giờ không thực hiện cải cách, thì sự nghiệp hiện đại hoá và sự nghiệp xã hội chủ nghĩa của chúng ta sẽ bị chôn vùi"⁽¹⁾.

Đại hội XII Đảng Cộng sản Trung Quốc (1982) lần đầu tiên đề cập khái niệm "CNXH có đặc sắc Trung Quốc". Đặng Tiểu Bình trong Diễn văn khai mạc, đã nêu lên: "Kết hợp chân lý phổ biến của chủ nghĩa Mác với thực tế cụ thể của nước ta, đi con đường của mình, xây dựng CNXH mang màu sắc Trung Quốc, đó là kết luận cơ bản mà chúng ta rút ra được khi tổng kết kinh nghiệm lịch sử lâu dài"⁽²⁾. Xây dựng CNXH "mang đặc sắc" của nước mình là một nỗ lực lý luận mới của Đảng Cộng sản Trung Quốc. "CNXH mang đặc sắc Trung Quốc" là sự kết hợp một cách biện chứng giữa tính phổ

biến của chủ nghĩa Mác - Lênin vào thực tiễn Trung Quốc. Nói cách khác, đó cũng chính là quá trình "Trung Quốc hoá chủ nghĩa Mác". Khởi đầu là nhận thức lại cho đúng về CNXH ở Trung Quốc: Đặng Tiểu Bình là người đầu tiên đưa ra vấn đề lý luận: CNXH là gì và xây dựng CNXH như thế nào? Và ông khẳng định: "Nghèo khổ không phải là CNXH càng không phải là chủ nghĩa cộng sản"⁽³⁾; "CNXH cần phải phát triển sức sản xuất, từng bước xóa bỏ nghèo đói, không ngừng nâng cao mức sống của nhân dân"⁽⁴⁾.

2. Những đóng góp của Đặng Tiểu Bình về lý luận chủ nghĩa xã hội

Thứ nhất, Đặng Tiểu Bình có công lớn trong quá trình cải cách thể chế chính trị. Nhiệm vụ hàng đầu của Đảng và Nhà nước là chấn hưng đất nước, xây dựng đời sống nhân dân giàu có, môi trường sinh thái tốt lành, xây dựng xã hội lấy con người làm gốc phát triển phát triển hài hòa và bền vững. Cơ chế cũ là vật cản của CNXH ở Trung Quốc và là nguyên nhân khiến Đảng phạm nhiều sai lầm, vì vậy cần phải cải cách nó. Biện pháp là kiên trì phát triển đường lối chính trị, kiên trì sự lãnh đạo của Đảng, nhân dân làm chủ, hoạt động theo luật pháp, tiến hành cải cách hành chính, xây dựng đất nước pháp trị XHCH. Đảng lãnh đạo nhưng phải theo pháp luật và theo nguyên tắc pháp trị; xây dựng nền chính trị dân chủ XHCH. Đặng Tiểu Bình cũng mở rộng cơ sở xã hội của CNXH đặc sắc Trung Quốc thông qua quan niệm mới: không chỉ là các giai cấp cơ bản mà tất cả xã hội lực lượng nào làm cho sản xuất phát triển, nâng cao đời sống nhân dân, tăng cường quốc lực tổng hợp đều là người xây dựng CNXH ở Trung Quốc. Với những công lao ấy, Đảng Cộng sản Trung Quốc

trong Đại hội XV, 1997 đã khẳng định vai trò chỉ đạo cải cách, mở cửa của Đặng Tiểu Bình và ghi vào Điều lệ lý luận Đặng Tiểu Bình là một trong những cơ sở lý luận của Đảng.

Thứ hai, nhận thức lại cho đúng bản chất của CNXH ở Trung Quốc. Đặng Tiểu Bình là người đầu tiên đã đặt lại vấn đề lý luận cơ bản đưa ra vấn đề cần làm rõ CNXH là gì và xây dựng CNXH như thế nào? Để khơi dậy động lực sáng tạo cho cải cách mở cửa, tư tưởng chủ đạo là giải phóng, trước hết là [giải phóng tư tưởng] được coi là khâu đột phá quan trọng nhất. Từ đây mới khơi dòng cho tư duy mới về CNXH ở Trung Quốc. [Giải phóng tư tưởng] là từ bỏ những nhận thức chủ quan duy ý chí, những cách hiểu sai về lý luận, những [giáo điều mê tín], những quan niệm sai lệch trước đây như [lấy đấu tranh giai cấp làm cương], [hai phạm là] [Đặng Tiểu Bình quan niệm CNXH về bản chất là [giải phóng lực lượng sản xuất, xóa bỏ bóc lột, xóa bỏ phân hóa giai cấp, cuối cùng đạt được cùng giàu có] chứ không phải [lấy đấu tranh giai cấp làm cương]. Từ đó, quan niệm mới về CNXH và những biện pháp mới để xây dựng CNXH ở Trung Quốc đã hình thành. Đặng Tiểu Bình đã đột phá vào quan niệm cũ rằng, CNXH chỉ có tính chung, tính phổ biến; xây dựng CNXH phải theo mô hình Xô Viết. Ông đưa ra những quan niệm mới mẻ và thực tế, [CNXH là phát triển sức sản xuất], [CNXH là mọi người cùng giàu có], nhưng trước tiên là [cho phép một bộ phận giàu trước] để từ đó thúc đẩy phát triển sức sản xuất, qua đó [xóa bỏ bóc lột, xóa bỏ phân hóa hai cực]; phải xây dựng xã hội XHCN theo từng bước: [xã hội hài hòa], [cùng khá giả] rồi mới [cùng giàu có]. Thực tế xây dựng CNXH ở Trung Quốc đã chỉ ra có nhiều điều ngăn cản sự phát triển của sản xuất. Vì vậy phải tiến hành cải cách, mở cửa để sửa chữa những sai lầm, thay đổi cách làm không còn phù hợp và tìm những biện pháp mới.

Thứ ba, tiến hành cải cách, mở cửa để xây dựng CNXH ở Trung Quốc. Đặng Tiểu Bình nêu lên những yêu cầu, nguyên tắc, tiêu chí cho cải cách, mở cửa. Giải phóng sức sản xuất, tăng cường sức mạnh tổng hợp đất nước, cải thiện đời sống nhân dân là thước đo cho tính chất XHCN của cải cách. Yêu cầu của cải cách ở Trung Quốc là phải gắn với đặc điểm lịch sử đất nước, luôn luôn bổ sung phát triển làm phong phú thêm nền tảng tư tưởng của Đảng và xã hội. Thực tiễn là tiêu chuẩn để kiểm tra chân lý, gắn lý luận với thực tiễn, thông qua tổng kết thực tiễn để phát triển lý luận; coi trọng thể nghiệm thực tế, từ điểm nhân sang diện... Với phương

châm: [Chỉ có thể vừa làm vừa học, rút kinh nghiệm từ trong thực tiễn] không thể xuất phát từ nguyện vọng chủ quan, không thể xuất phát từ mô hình này nọ của nước ngoài, không thể xuất phát từ cách lý giải theo kiểu giáo điều những suy luận cá biệt trong các tác phẩm của chủ nghĩa Mác và một số luận điểm sai lầm mượn danh chủ nghĩa Mác. Những nguyên tắc phát triển lý luận CNXH mang đặc sắc Trung Quốc gồm bốn nguyên tắc cơ bản: [Kiên trì con đường xã hội chủ nghĩa, kiên trì chuyên chính dân chủ nhân dân, kiên trì sự lãnh đạo của Đảng cộng sản Trung Quốc, kiên trì chủ nghĩa Mác - Lênin và tư tưởng Mao Trạch Đông⁽⁹⁾].

Thứ tư, Đặng Tiểu Bình đột phá về biện pháp kinh tế để xây dựng CNXH. Trước tiên là thay đổi nhận thức truyền thống: sợ [tư nhân], sợ [tư bản chủ nghĩa], hạn chế sự phát triển của kinh tế phi công hữu, xây dựng nên lý luận có thể mạnh dạn lợi dụng mọi hình thức sở hữu phù hợp với 3 điều có lợi: cho phát triển sức sản xuất, có lợi cho quốc lực tổng hợp, có lợi cho đời sống nhân dân. Tư tưởng của ông về phát triển kinh tế thị trường để phát triển lực lượng sản xuất thường được nhắc tới là [Kinh tế thị trường không phải là chủ nghĩa tư bản, CNXH cũng có thị trường. Kế hoạch và thị trường đều là biện pháp kinh tế⁽¹⁰⁾]; và tinh thần thực tế: [Không kẻ mèo trắng mèo đen, miễn là bắt được chuột].

Thứ năm, đột phá quan niệm công hữu một cách thuần túy, cực đoan: Đặng Tiểu Bình nhận định rằng [quan hệ sản xuất mới có vai trò quan trọng trong xây dựng chế độ mới] nhưng [chế độ sở hữu XHCN phải được hoàn thiện từng bước, phù hợp với trình độ của lực lượng sản xuất] vì [công hữu mà cực đoan, trì trệ, kìm hãm sức sản xuất thì gây hại chẳng kém tư hữu, bóc lột]. Ông phá bỏ quan niệm cho rằng kinh tế quốc hữu càng lớn, càng công hữu càng tốt, là đặc trưng của nền kinh tế XHCN; xây dựng lý luận vai trò chủ đạo của kinh tế quốc hữu chủ yếu biểu hiện ở sức khống chế và sức ảnh hưởng, tiến hành điều chỉnh đối với bộ cục và kết cấu sở hữu của kinh tế quốc hữu. Ông đã phá bỏ quan niệm cho rằng kinh tế phi công hữu là thuộc tính xã hội của kinh tế tư bản chủ nghĩa, trái lại nó cũng là sự bổ sung có ích cho chế độ công hữu XHCN. Ông xây dựng nên lý luận kinh tế phi công hữu là bộ phận tổ thành quan trọng của nền kinh tế thị trường XHCN, lấy công hữu làm chủ thể, nhiều thành phần kinh tế cùng phát triển là chế độ kinh tế cơ bản của CNXH. Do đó vừa [một số luận điểm sai lầm mượn danh chủ nghĩa Mác⁽¹¹⁾]; vừa điều chỉnh [mọi thành phần kinh tế không

phân biệt, đều là bộ phận hợp thành nền kinh tế XHCN□ □sở hữu đa dạng cùng phát triển□ □các chế độ sở hữu cạnh tranh, bình đẳng, cùng phát triển□ Nhà nước □thực hiện thể chế kinh tế thị trường XHCN để điều tiết, vận hành nền kinh tế thị trường XHCN ở Trung Quốc□

3. Bài học từ những đóng góp của Đặng Tiểu Bình cho các nước CNXH hiện nay

Trong mọi điều kiện, hoàn cảnh phải kiên định những vấn đề có tính nguyên tắc của chủ nghĩa xã hội

Trong bất cứ tình huống nào phải kiên định mục tiêu cao nhất của chủ nghĩa xã hội đó là giải phóng con người, các biện pháp thực hiện có thể thay đổi nhưng mục tiêu cao nhất đó không thay đổi. Mục tiêu đó phù hợp với quy luật phát triển khách quan, lợi ích, mong muốn của đa số nhân dân lao động chứ không phải của một nhóm cá nhân nào, chỉ khi đó mới tập hợp được các tầng lớp nhân dân tham gia vào sự nghiệp cách mạng. CNXH là mô hình xã hội hoàn toàn mới, không có kinh nghiệm và bài học đi trước, xây dựng CNXH là một quá trình lâu dài, thực hiện từng bước tránh tư tưởng chủ quan, nóng vội. Trong chặng đường dài đó, cần chia làm nhiều giai đoạn nhỏ, mỗi giai đoạn có mục tiêu, biện pháp phù hợp. Khi Đặng Tiểu Bình nêu những vấn đề về xây dựng chủ nghĩa mang màu sắc Trung Quốc, ông đã thực hiện kiên định những vấn đề có tính nguyên tắc của chủ nghĩa xã hội trong việc vận dụng chủ nghĩa Mác vào thực tiễn Trung Quốc.

Có quan điểm lịch sử - cụ thể, đổi mới, sáng tạo trong nhận thức và xây dựng chủ nghĩa xã hội

Mỗi hệ thống lý luận ra đời trong một bối cảnh cụ thể, do vậy, khi bối cảnh thay đổi, hoặc áp dụng lý luận cho các sự vật, hiện tượng khác nhau cần có sự linh hoạt, sáng tạo, thậm chí bổ sung, phát triển cho phù hợp với điều kiện thực tế, tránh quan điểm giáo điều, máy móc. Đặng Tiểu Bình kiên quyết phá bỏ những tư duy, cách làm không còn phù hợp: □Kiên quyết phá bỏ mọi quan niệm tư tưởng không hợp thời và những căn bệnh về thể chế, cơ chế, đột phá hàng rào lợi ích vốn có, tiếp thu thành quả bổ ích của văn minh nhân loại⁽⁸⁾. Từ đó, Đảng Cộng sản Trung Quốc yêu cầu toàn Đảng phải tích cực tìm tòi, mạnh dạn thử nghiệm, khai thác sáng tạo, triển khai công việc sáng tạo, không ngừng nghiên cứu tình hình mới, tổng kết kinh nghiệm thực tiễn mới làm phong phú và phát triển CNXH khoa học trong giai đoạn mới. Bài học rút ra là, chủ nghĩa Mác là hệ thống lý luận mở, mang tính cách mạng, khoa học và sáng tạo; CNXH là một mô hình xã hội mới, trong quá trình xây

dựng CNXH đòi hỏi các đảng cộng sản, đảng công nhân cũng không ngừng đổi mới sáng tạo, tránh tư tưởng bảo thủ, trì trệ, rập khuôn, giáo điều, máy móc.

Cách mạng là sự nghiệp của quần chúng nhân dân, vì lợi ích của nhân dân

Kiên trì toàn tâm toàn ý phục vụ nhân dân. Ngoài lợi ích của giai cấp công nhân và đông đảo quần chúng nhân dân ra, Đảng có lợi ích đặc biệt cho riêng mình. Bất cứ lúc nào Đảng cũng đều đặt lợi ích của quần chúng lên trên hết, đồng cam cộng khổ, giữ mối quan hệ mật thiết với quần chúng, kiên trì dùng quyền lực vì dân, gần tình cảm với dân, mưu lợi cho dân, không cho phép bất cứ đảng viên nào xa rời quần chúng, đứng trên quần chúng. Ưu thế chính trị lớn nhất của Đảng Cộng sản Trung Quốc là có mối liên hệ mật thiết với quần chúng, nguy cơ lớn nhất của Đảng sau khi cầm quyền là xa rời quần chúng. Bài học rút ra là, CNXH là sự nghiệp của quần chúng nhân dân, xây dựng CNXH phải dựa vào nhân dân, phục vụ cho lợi ích của nhân dân. Chỉ trên cơ sở đó mới thu hút được đông đảo nhân dân tham gia, tạo sức mạnh tổng hợp để xây dựng thành công CNXH.

Kết luận

Lý luận Đặng Tiểu Bình gồm nhiều tư tưởng mới, vấn đề cơ bản đầu tiên là làm rõ bản chất của CNXH, đó là giải phóng sức sản xuất, phát triển sức sản xuất, xóa bỏ bóc lột và sự phân hóa giàu - nghèo, đạt đến cùng giàu có, từ đó nâng cao nhận thức khoa học về chủ nghĩa xã hội. Những thành tựu của Đặng Tiểu Bình trong việc kiến thiết giai đoạn đầu tiên của mô hình CNXH Trung Quốc là một bài học tham khảo giá trị để các nước định hướng CNXH như: Lào, Việt Nam, Cuba□ vận dụng trong hoàn cảnh của từng nước, nhất là các nước có chung điểm xuất phát: đi lên CNXH từ nền kinh tế chậm phát triển, xuất phát điểm thấp, nông nghiệp lạc hậu như Việt Nam, Lào./.

(1), (2), (3), (4), (5) Văn tuyển Đặng Tiểu Bình (1995), Nxb. Chính trị Quốc gia, Quyển 3, tr.18,9,74,17,146-147,

(6) Cục Lý luận - Ban tuyên truyền Đảng Cộng sản Trung Quốc (2003), *25 vấn đề lý luận trong công cuộc cải cách mở cửa ở Trung Quốc*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.58.

(7) Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XV Đảng Cộng sản Trung Quốc (1998), Nxb. Chính trị quốc gia, tr.30.

(8) Tổng tập Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIX Đảng cộng sản Trung Quốc (2019), Nxb. Chính trị quốc gia - Sự thật, tr.38.